

Alle taler dansk - men er udtalen københavnsk ?

På opdagelse
i talesproget 2024

En rundvisning af
Dan Høllum

Forord

Dansk tror vi, vi ved, hvad er – men hvad er københavnsk i dagens Danmark? Det særligt lokale i hovedstadssproget er lydene, ikke ordene. Men hvor kan en københavnner egentlig få god besked om lydene i sit eget sprog? Ikke rigtig nogen steder.

Lige her sidder du nu med en lille håndbogsagtig afhandling, der sætter spotlys på det noget forsømte område: *moderne københavnsk udtale*. Teksten er en forenkling af et mere omfattende manuskript.

Formålet med det lille studie er at gøre dig mere bevidst om, hvordan mange danskeres og måske også din egen udtale har udviklet sig i mødet med den københavnske. Sprogbevidsthed bliver et gennemgående tema i håndbogen. Man må vide, hvad man har, så man kan forholde sig til det.

Gennemgangen bygger på masser af eksempler indsamlet igennem en længere årrække (fra 2007 og frem) fra radio og TV og fra gaden. Alle er autentiske, men kilder og dateringer i grundmanuskriptet er de fleste steder droppet, da teksten ellers hurtigt ville komme til at virke overlæst.

Sammen med forklaringerne skulle eksemplerne gerne give dig et begreb om de *mønstre*, udtalen følger, og give dig lejlighed til at få afprøvet dit sprogøre.

Hensigten har hele tiden været at koncentrere sig om hovedsagen: det invasive københavnske talesprog. Det, du får, er et udvalg af de mest iørefaldende træk i moderne københavnsk holdt op mod den rigsdanske udtale.

For at gøre afsnittene mere læselige er der kun brugt få fagudtryk. Hvor det ikke kan medføre misforståelser, er udtalen ”stavet” med almindelige bogstaver i stedet for lydskrift. I andre tilfælde vises den i en simpel lydskrift.

Men vi kommer ikke *hele* vejen rundt om emnet.

Så lyt også selv, og gør dine egne iagttagelser.

Indholdsfortegnelse

Lydskriftoversigt

Historien om moderne københavnsk

De moderne københavnske lyde

- (1) **"Det bløde d' i moderne københavnsk** fx: *bade*
- (2) **Vokaler og '-r-' i moderne københavnsk**
- Et kort -re- eller -ræ- [ä] bliver til [rɑ] fx: *frem*
- Et kort -rø- foran -m bliver til [r ɔ] fx: *strømpe*
- Et langt -er- eller -ær- [æ:] bliver til [ä:ɔ] fx: *lære*
- Et kort -er- eller -ær- [ä ɔ] bliver til én lng vokal [ä:] fx: *ærlig, bjerge*
- (3) **Vokaler foran '-rr-' i moderne københavnsk**
- En kort vokal foran -rr- [ɔ] bliver lang fx: *færre, større*
- Den forlængede vokal foran -rr- overtager stød fra -rr- [ɔ] fx: *forvirret*
- (4) **Vokaler foran andre dobbeltkonsonanter i mod. københavnsk** fx: *hakke, padder*
- (5) **Længdeforskydning. Vokaler foran [ð] eller [w] i moderne københavnsk**
- En lang vokal mister længden til et efterfølgende [ð] eller [w] fx: *siden, laver*
- (6) **Stødforskydning. Vokaler med stød foran [ð], [w] eller [ɔ] i moderne københavnsk**
- En lang vokal med stød mister længden og stødet til et efterfølgende [ð], [w] eller [ɔ] fx: *æder, partiet - motiver, elever - hær, kvarteret*
- (7) **Ekstra stød i moderne københavnsk** fx: *skaber, tyrkisk*
- (8) **Sammentrækning af vokaler foran '-et' i moderne københavnsk**
- En kort vokal + et [j] bliver til én lang vokal foran endelsen -et [əð] fx: *drejet.*
- En lang vokal + et [j] bliver til én lang vokal foran endelsen -et [əð] fx: *øget*
- En lang vokal + et [w] bliver til én lang vokal foran endelsen -et [əð] fx: *levet, prøvet.*

Lydskriftoversigt

Når der bruges lydskrift, er den indsat i [skarpe parenteser]. Det er en grov lydskrift. Den er lige så enkel som den, der er brugt i Gyldendals røde ordbog: *Peter Molbæk Hansen: Udtaleordbog*. 1990, omend ikke helt identisk med den, og tilstrækkelig til formålet.

Vokaler: [i, e, æ, ä, a, ɑ, y, ø, ö, œ, u, o, å, ɔ, ə]

Konsonanter: [p, t, k, b, d, g, s, h, f, v, m, n, ŋ, l, r, w, j, ɖ (Ð)]

Andre tegn: [:] lang lyd, [?] lyd med stød, ['] hovedtryk, [,] bitryk

Bemærk: Det er underforstået, at en enkel vokal med stød er en lang vokal

Lydtegn forklaret med eksempler fra standarddansk (rigsmål)

[æ] som i **tæk**

[ä] som i **træk** (mellem æ og a)

[a] som i **tale**

[ɑ] som i **tak, trak**

[ɔ] som i **morgen, stok, skov, takker, gevir**

[ə] som i **smile**

[ø] som i **tønde**

[ö] som i **dømme**

[œ] som i **drømme, tørst**

[e], [i], [o], [u], [y], [å] som i **det, mis, ohø, uld, hyld, på**

[ɖ] som i **bede** ("blødt" d)

[ŋ] som i **hænge**

Ekstra lydtegn kun i nykøbenhavnsk

[Ð], som er et [ð] udtalt med tilbagetrukket bagtunge. Herom i Afsnit (1).

Lyd kun i standarddansk

"blødt g" som (især tidligere) i bage.

Gengives som [j], der i dag er den hyppigste udtale af "blødt g".

Historien om moderne københavnsk

Hvad menes der med ”dansk sprog”?

Dansk, det sprog, danskerne snakker, kan lyde på rigtig mange måder, for det tales jo af folk fra forskellige hjemegne og miljøer.

Nogle danskere bruger ord og vendinger eller udtale, der stammer fra en bestemt egn (en dialekt) eller en klasse (en sociolekt). Der er ikke mange af os, der taler ren dialekt, men dansk *er* det jo, uanset om det samtidig er mere eller mindre jysk, bornholmsk, århusiansk, københavnsk osv.

Andre snakker *standarddansk* eller *rigsmål*, *fællessproget*, der ikke indeholder dialektale træk. Lektor Ole Lauridsen, Aarhus Universitet, formulerer det således: ”Rigsmål er den danske betegnelse for standardsprog: et sprog der ikke er geografisk afgrænset, men består af udtale- og bøjningsformer samt ord man kan høre overalt i landet”. At rigsmålet historisk er en videreudvikling af et talesprog blandt det bedre borgerskab i hovedstaden er en anden sag.

Standarddansk hører i dag ikke hjemme på et bestemt sted eller i et bestemt miljø i Danmark. Netop derfor er den standarddanske udtale praktisk for os at bruge som sammenligningsgrundlag, når vi beskriver *moderne københavnsk*, som her også kaldes *nykøbenhavnsk*.

Hvad menes der med ”moderne københavnsk udtale”?

Københavnsk har vi længe kendt som et klassesprog. Går vi et stykke tilbage i tiden, var der to slags udtaler: én for overklassen og én for arbejderklassen, også kaldet højkøbenhavnsk og lavkøbenhavnsk. Overklassen havde nogle flade a'er, talte *fint*. Arbejderklassen talte med åben mund i et *drævende* tonefald med laaange åbne eller flade vokaler - og for resten da: med et blomstrende ordforråd og masser af slang. Sproget kunne også kaldes *svajerdansk* efter tidens rapkæftede cykelbude. Det var lyslevende endnu i midten af forrige århundrede, og der er faktisk folk i deres bedste alder, der har bevaret en smule af den gamle accent – tænk for eksempel på vejrværten Søren Jacobsen.

Går vi endnu længere tilbage, til tiden omkring 1900 og før, lød københavnsk igen anderledes, hvad man for eksempel kan opleve hos forfattere som Karl Larsen (1860-1931), bl.a. i *Kresjan Vesterbro* fra 1897, og Storm P. (Robert Storm Petersen 1882-1949) i nogle af hans småfortællinger.

Københavnsk i dag indeholder *noget* af arbejderklassens københavnsk, men tonen og det generelle lydbillede er forandret. Det nye københavnsk er ikke svajerdansk og er ikke forbundet med nye sjove ord og vendinger, det er *kun en udtale*. En anden afgørende forskel er, at udtalen har fundet vej til *middelklassen*, hvor der også er *flere*, der udtrykker sig skriftligt – og desværre bare tit staver, som de taler, som det vil vise sig.

Nordiske standardsprog og moderne københavnsk udtale

Sprog som norsk og svensk udtales typisk stramt (artikuleret). Vi plejer at kunne høre de enkelte lyde hver for sig.

I modsætning hertil udtales dansk (standardsprog) afslappet og åbent, lydene glider lidt over i

hinanden uden de store kontraster, og nogle lyde *antydtes* kun eller *forsvinder* mere eller mindre. I moderne københavnsk formes lydene med et minimum af mundbevægelser, blødt og åbent, man spytter aldrig lydene ud. Konsonanter (medlyde) og vokaler (selvlyde) er mere *åbne* end i standarddansk, og der er diftonger (tvelyde), der flyder sammen til én vokal.

Udbredelsen af moderne københavnsk talesprog

Oprindelig var der tale om udtalevaner i det københavnske gadesprog, altså en ny slags lavkøbenhavnsk, som stille og roligt fandt vej ind i ungdomskulturen i København i de sene årtier af forrige århundrede. Men fra 1990'erne og frem oplevede vi, hvad man må kalde *en eksplosiv udvikling*. Rigtig mange unge og yngre tog den nye udtale til sig og den smittede videre på tværs af miljøer og tildels generationer.

Mange forældre, især østpå, blev med tiden påvirket af deres børns udtalevaner, og i dag kan man også høre ekkoer af de unges sprog i bedsteforældrenes generation. Nykøbenhavnsk er stadigvæk størst inden for ungdomskulturen. Godt nok er der nok færre i dag, der taler ekstremt lavstatussprog. Men alt i alt må man kalde det en eksportsucces.

Mærkeligt nok fik den nye bølge, den lokale sprogtones udbredelse, ikke ret meget opmærksomhed i 90'erne og 00'erne herhjemme. Det blev dagligdags. Hvad var der sket - og var der egentlig sket så meget? Sprog er vaner, og, som tiden går, udviskes oplevelsen af fremmedartede elementer i udtalen.

Måske var det, fordi folk ikke syntes, de snakkede københavnsk. Mens en person med en svag århusiansk accent er helt bevidst om sit lokale tonefald, tænker en københavnerv, der snakker, som de gør i radio og TV, ikke meget på, at hovedstaden skulle være en lokalitet med sin egen specielle udtale. Men der er nu nok ikke så meget tvivl om, at et bestemt medie, der er placeret i København, har været en vigtig formidler af den nye talekultur, nemlig Danmarks Radio.

Jamen, har vi da ikke har at gøre med en ganske almindelig lydudvikling, som foregår alle vegne til alle tider? Næ, men mange har sikkert glemt det: der skete noget ekstraordinært i Danmark: lavstatusudtalen bredte sig 1-2-3 såvel i daglig tale som i medierne, overalt. Man oplevede ikke noget tilsvarende i andre vesteuropæiske talesprog. Her forblev det overordnede lydbillede intakt. Og også i udlandet kunne man høre, at der var sket noget påfaldende med det *danske* talesprog.

Flere grader af påvirkning fra moderne københavnsk talesprog

Der er stor forskel på, hvor udpræget nykøbenhavnsk udtale, folk har. Om alle kendetegnene er der, eller om der mere er tale om en farvning af sproget.

Der er mange, der ikke har købt hele pakken. De siger måske "*kraft*" for *kræft*, "*avelit*" for *ærgeligt*, måske endda også "*snorene*" for *snurrende*, eller "*partiddet*" for "*partiet*", og "*elevver*" for *elever*, men ellers ikke andet.

Det ellers meget karakteristiske bløde *bagtunge*-d hører man kun blandt de mest indforståede. Det, at der er forskellige grader af påvirkning fra person til person, vil friste nogle til at beskrive eksempler på nykøbenhavnsk udtale lyd for lyd som enkeltstående rigsmålsvarianter og dermed overse det samlede lydbillede. Nykøbenhavnsk er et invasivt sprogmønster, ikke en pærevælling af alternative udtaleformer.

Her til sidst må vi huske at nævne, at der kan høres flere nye københavnske udtaler, specielt i indvandrer miljøer, end dem, der omtales på de følgende sider.

Hvorfor er moderne københavnsk et problem?

Man kunne svare med et modspørgsmål: Hvorfor var "arbejderkøbenhavnsk" det ikke? Hvorfor blev det ikke hængt ud som dårligt dansk i tide og utide?

Jamen, det var ikke uden charme – se bare tidens vittighedstegninger. Det blev åbenlyst brugt med en vis klassestolthed og i nogle situationer med højt humør og slagfærdighed. Nogleordet er lige præcis *klasse*. Klassesproget infiltrerede ikke fællessproget: *kræft* blev ikke til "kraft" – den gang. Jo, i ét gadeudtryk, eden *kraftedeme*, hvor "kræft" og "æde mig" indgår, men den undtagelse er jo til at overse. *Arbejderklassens sprog* blev ikke middelklassens.

Anderledes med moderne eller ny-københavnsk, der godt nok har rødder i arbejderkøbenhavnsk, men er karakteriseret af en anden sprogtone og andre specielle træk. Fra et udgangspunkt som gadesprog blandt unge har det, som tidligere omtalt, via ungdomskulturen og en skal vi sige indifferent medieverden bredt sig op i *middelklassen* og blandet sig i udtalen af rigsdansk, standarddansk.

Den cocktail, der er blevet resultatet, kan være svær at sluge. De nykøbenhavnske talesprog og det både talte og skrevne rigsmål passer ikke godt sammen, både fra et æstetisk synspunkt og ikke mindst et praktisk.

De fleste danskere er, som nævnt, meget lidt bevidste om deres sprog og lægger ikke mærke til, hvordan de taler – og giver dermed ubevidst plads til gadesproget i dagligsproget.

Holdninger til moderne københavnsk spænder derfor i dag lige fra *ingen* mening til *total* afvisning.

Fra: Hvorfor blande sig i noget, der virker som en naturlov, til: Hvad skal standarddansk dog stille op med et invasivt gadesprog, der, som vi kan se, bringer disruption i både tale og skrift?

Er det smukt?

Vi kan overlade til norsk og svensk at konkurrere om at være det smukkeste sprog i Norden. Dansk er et godt og smidigt sprog, men det er ikke med i skønhedskonkurrencen. Dansk, også standarddansk, bliver ikke mindst kritiseret for sine utydeligt afgrænsede sproglyde.

Men nykøbenhavnsk er værre. Lydbilledet er "grødet". Værst lyder det bløde og "fede" d [ð], ikke mindst en karakteristisk variant, der er dannet af bagtungen. Og så er der en tilbøjelighed til at "smage" på alle bløde d'er i talestrømmen.

Lydene [ð], [w] og [ɔ] danner lydklumper, idet de presser sig sammen med vokal, længde og stød eller trækker vokaler sammen.

De åbne flade eller dybe a'er udtales drævende.

Det er et moderne københavnsk uden charme.

Er det praktisk?

Den danske retskrivning er skabt til at gengive rigsdansk, altså *standarddansk*. Reelt afspejler stavemåderne dog tidligere tiders sprog. Samtidig er de forhåndenværende bogstaver og bogstavkombinationer ikke tilstrækkelige til en fuldstændig beskrivelse af talen, men danner dog en norm.

Folk, der taler nykøbenhavnsk, har ekstra svært ved at følge den officielle retskrivning. De københavnskpåvirkede kan ofte ikke høre, *hvilke* bogstaver, de skal skrive, eller *hvor mange*, for den danske retskrivning passer ikke til københavnsk og københavnsk passer ikke til retskrivningen.

Lydbilledet er rodet. Tænk bare på ordene *skramme* | *skræmme*, som skal skrives forskelligt, selv om rigtig mange udtaler dem ens, nemlig med a. Tænk på: *kure* | *kurre* og *væde* | *vædde*, hvor stavemåderne angiver en lang over for en kort vokal, men som mange udtaler med henholdsvis to

lange u'er og to korte æ'er. Det er med andre ord blevet mere eller mindre umuligt at *gætte* stavemåden. Og der er mange nye enslydende ord.

Ikke mindst brugen af dobbeltkonsonanterne -dd- og -rr- forvirrer - undskyld: *forvirrer* - brugerne.

Der er ikke så få faldgruber:

Vokaler bliver ens: Hvornår skriver man *bræt* og hvornår *brat*?

Vokaler bliver forlænget: Man skriver *en pære*, men ikke *en pore* (om grøntsagen).

Vokaler bliver forkortet: Man skriver ikke *gedder*, når man tænker på husdyr, men kun når det drejer sig om fisk.

Stød springer fra vokal til konsonant: Skriver man '*nøden*' eller '*nødden* var stor?', *militæret* eller *militærret*?

Lyde sammentrækkes: Staves det *Fæøerne*, *Faøerne*? Næ: *Færøerne*.

Konsonanter forsvinder: Et ord staves *skrevet*, men udtales *skredet* – og det kan jo også betyde noget andet.

Så der er massive stoveproblemer.

Sagt på en anden måde: Der er ingen fordele af den ene eller den anden art ved at holde sig til nykøbenhavnsk – tværtimod. Men i dag er de nye udtaler alle vegne.

Hvorfor lægger vi ikke mærke til, hvad der sker med vores sprog? Er der nogen, der gider at passe på det?

Lad os brede fænomenerne lidt mere ud på de næste sider.

Anvendte tegn og forkortelser

=	lig med
>	... bliver til ...
Fx	for eksempel

De moderne københavnske lyde

(1) 'Det bløde d' i moderne københavnsk

Det bløde d [ð], også kaldet "eth" [æð], er meget karakteristisk og ligesom adgangskortet til et nykøbenhavnsk miljø. Det lød anderledes i det gamle arbejderkøbenhavnsk.

Nykøbenhavnsk blødt d [ð] danner man med *tungespidsen* op mod eller ved overmundens *tænder* og *bagtungen* op mod ganen. Tungestillingen giver en lidt "fed" eller "grødet" udtale.

I standarddansk danner man blødt d [ð] ved at holde tungespidsen på eller oppe over *gummen* i overmunden. Lille forskel, stor virkning.

Der er det specielle ved udtalen, at man *bremser* langsomt *op* på et blødt d, når der er en lille pause i talestrømmen. Eller man gør lyden endnu længere, man smager eller *dvæler* på den: *allerede* [alə'reð:]. Tag en sætning som 'Der *har* jeg været'. Den kan for eksempel lyde [däɔ 'hɑ jɑ väd:ð(:)] eller [väd:ð:], alt efter "bremselængden".

Lige som i standarddansk er blødt d ikke distinkt, men normalt en åben, nogle vil sige ubestemmelig, lyd, som udlændinge har svært ved at ramme.

Når der ikke er hovedtryk på stavelsen kan [ð] blive ekstra utydeligt og henåndet, for eksempel: ['trögə,sdæh(ð)] trykkested.

I Afsnit (5) *Længdeforskydning* kan man læse, hvordan [:ð] bliver til [ð:] som i *siden* [si:ðn] > [sið:n].

I Afsnit (6) *Stødforskydning*, kan man læse, hvordan [ʔəð] bliver til [ðʔð] som i *partiet* [pɑ'ti:əð] > [pɑtiðʔð].

En ekstrem udtale af det bløde d

Man kan hos nogle høre et eth, hvor tungen er trukket *helt* tilbage.

Der er ikke noget tilsvarende i standarddansk, så der er her opfundet et særligt tegn for "stort eth": [Ð] ([ð] med eftertryk).

Måske genkender du lyden fra et udbrud som *Hvad?! [vaÐ]* (Hvad for noget?!).

Lyden bruges meget af de mest udprægede nykøbenhavnsktalende i stedet for det sædvanlige [ð], specielt når de "bremser op" i talestrømmen.

Hørt i TV, radio eller på gaden:

<i>bedre!</i>	[bæÐɔ]	... træet.	[träd?Ð]	Er du ' <i>med?</i>	[äɔ du 'mæÐ]
<i>kedeligt!</i>	[keÐ:lid]		("træddet")	efterlade	['æfdɔ,la?Ð:]
<i>Af sted!</i>	[a 'sdæÐ]	Vi ved, at ...	[vi 'veÐ? a]	Alt for meget	['ald fɔ 'mɑ:Ð]

Øvelse

→ Man kan, hvis man ikke kan huske at have hørt den fysiske lyd, prøve selv at veksle frem og tilbage mellem [ð] og "bremsesporet" bagtunge-[Ð] i ordet 'flad': [flað?]-[flaÐ?].

Note:

En "fed" variant af [l] kan bruges efter præcis samme mønster som [Ð], fx: "... hvis jeg altså *vil!*"

(2) Vokaler og '-r-' i moderne københavnsk

Vokalåbningerne omtalt her kendes allerede fra det gamle arbejderklasse-københavnsk.

● Et kort '-re-' eller '-ræ-' [ræ] bliver til [rɑ]

(Standarddansk udtale er: [ræ])

Det betyder, at **tremmer** nu rimer på **rammer** og **præst** rimer på **kradst**.
Så -re-(-ræ-) og -ra- lyder med andre ord ens nu!

→ Hvordan ville du selv sige: *Jeg er træt* ?

Homonymer

Det betyder desværre også flere 100% enslydende ord i sproget (kaldet homonymer) som:
brat—bræt brande—brænde kraft—kræft krammer—kræmmer rand—rend rast—rest rat—ret
skralde—skrælle skramme—skræmme general (her med stød på l)—*generel travl—trævl* - og hvad
med: *en terrasse—interesse*

Det mørke a (som i præst [præsd]) er i dag *den suverænt mest populære københavnerlyd*. Faktisk siger *alle* med selv den svageste nykøbenhavnske accent [rɑ] her.

Men en del kommer desværre på glatis, når de prøver at skrive lyden eller at rette den til standarddansk.

Nogle kommer til at skrive som de taler:

kræfter: "fornyeede kræfter" (TV-tekstning)
kræft: "bakteriekraft" (www.landbrugsinfo.dk, 2012)
skrældet: "Når lakken ... er skraldet væk" (Børsen, okt.2009)
rejs: "Rajs med Albatros til Frankrig" (netannonce, nov. 2019).

Andre kommer til at skrive det modsatte af, hvad de selv siger

(... fordi det vist plejer at være det rigtige?):

rattet: "[NN sad] bag rettet" (TV-tekstning)
ranker: "rænker" (Ud og se, nov. 2012)
kraftcenter: "kræftcenter" (DR1 10.05.2007)
skrammer: "[han slap igennem] uden skrammer ... skræmmer, hedder det vist" (Kim Bildsøe Lassen i DR1 16.10.2009)

Hørt i TV, radio eller på gaden (beskrevet med alm. bogstaver):

(e): "adrasse, arrast, beratte, bramse, cigarat, fram, forratning, kongras, konkurrent, krabs, makral, omtrant, prasse, ranse, rante, rattigheder, tradve" (osv.)

(æ): "adrat, begranse, bramme, branding (bølger), drabt, grad (tudedede), gras, grask, granse, idrat, portrat, sammentraf, skrallet, skrant, trasko, trat" (osv.)

Specielt tilfælde

En bogstavtro (hyperkorrekt) udtale [ræ] høres dog ved

● **-rev-/ræv-** = [ræw] (Standarddansk: [ræv])

Det vil sige, at **revle** nu rimer på **ævle**
Andre eksempler: *revne, grævling*

● Et **kort** 'rø-' [rœ] foran '-m' bliver til [rɔ]
(Standarddansk udtale er: [rœ])

Det vil sige, at **strømpe** nu rimer på **rhombe** - og **drøm** rimer på **from**.
Altså: -røm- og -rom- lyder ens nu!

Hørt i TV, radio eller på gaden (beskrevet med alm. bogstaver):
"beromt, drom, strompe, strommer, indrommer, Romø"

● Et **langt** '-er-' eller '-ær-' [æ:ɔ] bliver til [ä:ɔ]
(Standarddansk udtale er: [æ:ɔ])

Det vil sige, at **ære** nu rimer på **aer** (kærtegner).
-ær- og -er- (med lang vokal) lyder med andre ord ens nu!

→ Hvordan ville du selv sige: *Hvordan har vejret været?*

Hørt i TV, radio eller på gaden - med den samme flade a-lyd som i "aer":
bære, lære, lærere, fjerde, nærig, sværere, næring, været

Lydsammentrækning

Vokalen er blevet mere åben. Samtidig vil lydene [ä:] og [ɔ] typisk blive trukket sammen.
En lang vokal foran [ɔ] er sjældent stabil. Vokallængden kan forskubbes til det efterfølgende [ɔ:] eller helt forsvinde. Det giver tre mulige udtaler af vores lydcombination: [ä:ɔ] , [äɔ:] eller [äɔ].

Hørt i flere versioner:

fjerde [fjä:ɔ] og [fjäɔ:], *nærig* [nä:ɔi] og [näɔi] (der rimer på ordet *gerrig* i standarddansk), *næring* [nä:ɔeŋ] og [näɔeŋ], *læring* [lä:ɔeŋ] og [läɔeŋ], *været* [vä:ɔð] og [väɔð:] (og [väɔ:ð] [vä:ð] [väð:])
[ä?ɔ] > [äɔ?]

Desuden får vi - i stedet for en (lang) vokal med stød - en kort vokal, og stødet lander på [ɔ]:
foræring [fɔ'äɔ?eŋ], *især* [i,säɔ?], *her* [häɔ?]

→ Vi har her mødt vores første eksempel på lydsammentrækning:
Det indgår i *et specielt mønster* i moderne københavnsk udtale:
[ð], [w] og [ɔ] kan "stjæle" længde (og stød) fra en lang vokal foran.

→ Mere herom i Afsnit (05) **Længdeforskydning** og i Afsnit (06) **Stødforskydning**

● Et **kort** **'-er-'** eller **'-ær-'** [äɔ] bliver til én lang vokal [ä:]

(Standarddansk udtale er: [äɔ])

Det giver det overraskende resultat, at **nerver** nu rimer på **maver** - og **færgen** rimer på **paven**.

→ Hvordan ville du selv udtale: *bjerget* ?

Homonymer

Det betyder enslydende ord som:

haven—hærgen, naver—nerver ('naver' har dog stød)

Nogle kommer til at skrive nogenlunde som de taler:

Færøerne: "Fæøerne" (tekst i reklame)

Hørt i TV, radio eller på gaden (beskrevet med alm. bogstaver):

-ær- eller -er- [äɔ] > [ä:]

"*fahdig, ahlig, tallahken, nahver, sahver, Fah-øerne -- avahves, avavsliv, vahet eller vadded (p.g.a. -et)*"
(*færdig, ærlig, tallerken, nerver, server, Færøerne – erhverves,, erhvervsliv, vejret*)

færdig	[fä:di]	server	[sä:vɔ]	+ stød:	
	("fahdig")	Færøerne	[fä:,ø?ɔnə]	erhverves	[ä'vä?vəs]
ærlig	[ä:li]			erhvervsliv	[ä'väw?s,liw?]
tallerken	[ta'lä:kn]			vejret	[vä?əð]
nerver	[nä:vɔ]			og p.g.a. -et:	[väð?ð]

En ukomprimeret udtale høres også: ['käɔ,ulən] (kærulden).

-ærg-, -erg- eller -erv- [æɔw] > [ä:w]

"*bjahved, bjahvene, fahven, fahverne, nødvahw, hahvede, hahved, hahven, ahwer (mig), ahveligt, konsahvativ, nahve, resahve*"

(*bjærget (af: at bjærge), bjergene, færgen, færgerne, nødværge, hærgede, hærgen, ærger (mig), ærgerligt, konservativ, nerve, reserve*)

bjærget	[bjä:wəð]	nødværge	['nøð,vä:w]	ærgerligt	[ä:wəlid]
(af: at bjærge)("bjavet")		hærgede	[häw:əðə]	konservativ	[kɔn'sä:va,tiw?]
bjergene	[bjä:wənə]	hærget	[hä:wəð]	nerve	[nä:wə]
færgen	[fä:wn]	hærgen	[hä:wən]	reserve	[re'sä:wə]
færgerne	[fä:wɔnə]	ærger (mig)	[ä:wɔ]		

(3) Vokaler foran '-rr-' i moderne københavnsk

Vokalforlængelse foran dobbeltkonsonant kendes allerede fra det gamle arbejderklasse-københavnsk (Se også afsnit (4)).

● En kort vokal foran -rr- [ɔ] bliver lang

(Standarddansk udtale er [iɔ], [eɔ], [äɔ], [oɔ], [uɔ] osv.)

Om en vokal står foran -r- eller -rr- gør her ingen forskel i udtalen. Den korte vokal foran -rr- er nemlig blevet lige så lang som den lange vokal foran -r-.

Det betyder, at **cirrus** (cirrusssky) nu rimer på **virus** - og **fyrre** nu rimer nu på **gøre**.

→ Hvordan ville du selv udtale: *større* ?

Homonymer

Det betyder desværre igen flere enslydende ord som:

dirrer—dier pirrende—pigerne klirrer—klire, cleare stirrer—stiger svirrer—svirer tirrer—tiger (herre—hære) snerrende—snærende værre—være porre—pore snurre—snore kurre—kure murre—mure turde—ture skurre—skure surre—sure, suger

Men i dansk retskrivning betyder to ens konsonanter i et ord, at vokalen foran er *kort* – tænk på 'kasse', 'villa', 'lytte' osv. I moderne københavnsk er en vokal foran 'rr' imidlertid altid *lang*.

Så her stritter stavemåde og lyd i hver sin retning! Intet under, at der tit går kuk i stavningen for de københavnsktalende.

Uanset hvad, så er denne transformation *et af de mest udbredte nykøbenhavnske påfund*.

Nogle kommer til at skrive, som de taler:

murren: "uro og muren" (Berlingske 2010)

sparre: "[Nogle] at spare med" (Frederiksborg Amts Avis 24.09.2010)

(Man kan dog ikke høre forskel på de to verber her, da [α] eller [α:] + [ɔ] bliver til [α:] - også i standarddansk)

Andre kommer til at skrive det modsatte af, hvad de selv siger:

spare: "vi kan sparre læger og radiologer" (Politiken 27.10.2021)

spirer: "forsker-spirrer" (Billedtekst i TV2 Lorry 19.03.2018)

spirekasse: "spirrekasse" (reklameavis 2017)

svire: "... mens kvinderne stadig svirrede i London" (Weekendavisen 29.04.2021)

snærende: "et snerrende bånd" (avis 2012)

foring: "stålforring" (om skorsten) (tekst i reklame på bil 2018)

pure: "[Forsvareren] nægtede purre" (Politiken 02.09.2010)

skure: "...at skurre paneler" (Frederiksborg Amts Avis 11.05.2017)

snøre: "[Så] snørrede hun skoene og løb" (Weekendavisen 10.03.2023)

Hørt i TV, radio eller på gaden (beskrevet med alm. bogstaver):

"desvære, fære, læred, oksekære, være (= dårligere), Bjeregaard, spære, partere (i et teater), teror, Gure, kure (på tråden), myra, føre (= 40), smørebrød, støre (= mægtigere), tøre, Nørebro"

Øvelse

→ Man kan, hvis man er usikker på den fysiske lyd, prøve at veksle frem og tilbage mellem den standarddanske og den nykøbenhavnske udtale:

færre—fære teror—teror fyrre—føre større—støre

● Den lange vokal foran '-rr-' overtager stød fra '-rr-' [ɔ]

Et stød på -rr- [ɔ] trækkes tilbage til vokalen foran -rr- [ɔ].

Det betyder, at **forvirret** nu rimer nu på **forsviret** - og **bærrene** nu rimer på **bæerne**.

Moderne københavnsk accepterer som nævnt *kun* en *lang* vokal foran 'rr' [ɔ].

Et stød fra det korte -rr- [ɔ] flyttes altså til den forlængede vokal *foran* -rr-: forvirret [fɔ'viɔ?əð] > [fɔ'viɔð]. Den lange vokal "stjæler" med andre ord stødet.

Stødplacering:

Har en stavelse en *kort* vokal, kan et eventuelt stød kun falde på en efterfølgende (stemt) konsonant.

Har en stavelse en *lang* vokal kan et eventuelt stød *kun* falde på den.

Stød på vokal kan forekomme både foran -r- og -rr-.

Også her stritter stavemåde og lyd i hver sin retning!

Nogle kommer til at skrive det modsatte af, hvad de selv siger:

besparelser: "Mega besparrelser i XL Byg" (annonce 18.04.2014),

skuret: "tyvene har også været i skurret" (mail 16.04.2017)

spærene: "spærrene" (avisartikel)

Hørt i TV, radio eller på gaden (lyden beskrevet med alm. bogstaver):

"forvære, indespæret, forpure, forstyrer, forstøret" (NB: stød underforstået)

(4) Vokaler foran andre dobbelt-konsonanter i moderne københavnsk

I det gamle arbejderkøbenhavnsk var der mange eksempler på, at ord fik lang vokal, selvom der lige bagefter fulgte to konsonanter i stavningen. *Nogle nykøbenhavnsktalende har beholdt denne praksis.* Ved -dd-, dvs. blødt d, kommer udtalen i konflikt med en nyere tendens mod lydsammentrækning. Men man kan i hvert fald stadig støde på udtaler med lang vokal foran -bb-, -kk-, -ll-, -ss-, -tt- og bestemt også -dd-.

Homonymer

Det betyder enslydende ord som:

ribbet—rebet hakke—harke pakken—parken (og evt. *vædde—væde*)

Hørt i TV, radio eller på gaden med lang vokal (beskrevet med alm. bogstaver):

"rebet (dvs. ribbet), parken, snarke, tarke, alesammen, (en) dise, bater, pader, padehatte, rede, væde, vædeløb, spide, nødeallergi, nødemel"

I de følgende afsnit kan vi se lydene [ð], [w] og [ɔ] i aktion.

Man kan beskrive dem som igangsætterne eller *aktørerne* i den *lydsammentrækning* (kontraktion eller komprimering), der er karakteristisk for moderne københavnsk

(5) Længdeforskydning.

Vokaler foran [ð] eller [w] i moderne københavnsk

● En lang vokal mister længden til et efterfølgende [ð] eller [w]

De to hæmmelyde "stjæler" længden fra vokalen. Dermed sker en *sammentrækning* af vokal og hæmmelyd. De nykøbenhavnsktalende "dvæler" gerne på [ð:] eller [w:].

I hurtig tale forsvinder længden helt.

→ Hvordan ville du selv udtale: *vrede løver* ?

● [ð]

Forskydningen af længde betyder at *bede* nu rimer på *hedde* - og *glæde* rimer på *vædde* -d- og -dd- giver samme resultat. Også her stritter stavemåde og lyd i hver sin retning!

Fænomenet optræder fast i forbindelse med endelsen -et

Fx: *museet* [mu'sæð:], *stået* [sdåð:].

Denne *sammentrækning* af stavelser optræder hyppigt - og meget iørefaldende - hvor vokalen har stød.

→ Mere herom i Afsnit (6) *Stødforskydning*

Nogle kommer til at skrive, som de taler:

<i>geder, gedeskind:</i>	"Jakke i geddeskin" (Annonce i lokalblad 2011)
<i>udvidet:</i>	"udviddet returret" (Netannonce 08.12.2014)

Andre kommer til at skrive det modsatte af, hvad de selv siger:

<i>gedder, geddefars:</i>	"Gedefarsen" (Weekendavisen 01.02.2019)
<i>redde:</i>	"rede børnene" (Politiken 15.01.2016)

Homonymer

Forkortede vokaler betyder igen flere enslydende ord som:

vidende—vidne geder—gedder ledende—leddene hede—hedde rede—redde væde—vædde

Hørt i TV, radio eller på gaden (beskrevet med alm. bogstaver):

"sidden, smiddigt, hvidde, viddende",

"hedden, bredder sig, keddeligt, leddere, leddelse, leddige, nedderlaget, spredder sig, sneddigt",

"redde til, reddegørelse, allerede, fredde, fredeligt, vrede, spredder sig, til stedde, kædden,

musæddet, strædder, stæddigt, sædder",

"badde, blade, havdde, gadden, gladdere, skaddeligt, staddig, chokoladden",

"dydder, nydde, skyddet (=skyet), yddelse",

"bødde, fødtes, mødder, jødderne"

● [w]

Sammentrækningen fungerer på samme måde som ved [ð].

Hørt i TV, radio eller på gaden (forskellen kan kun forklares i lydskrift) :

skrive	[sgriw:]	kræver	[kræw:ɔ]	flyveleder	['flyw:,leð:ɔ]
skrevet	[sgræw:əð]	krævende	[kræw:nə]	tyverne	[tyw(:)ɔnə]
stivelse	[sdiw(:)lsə]	(men: krævede [kræ:əðə] *)			
dreven	[drew:n]			prøve	[pröw:]
grever	[grew:ɔ]	haver	[haw:ɔ]	øver	[øw:ɔ] /
lever	[lew:ɔ]	laver	[law:ɔ]		[øwɔ]
overlever	['ɔwɔ,lew?ɔ]			løver	[løw:ɔ]
revet væk	['rew:əð 'væg]	(en) flyver	[flyw:ɔ]	røverborgen	['röw:ɔ,bɔw?ən]

*) Bortfald af [w] foran [ð]:

→ Afsnit (8) ***Sammentrækning af vokaler foran -et***

(6) Stødforskydning. Vokaler med stød foran [ð], [w] eller [ɔ] i moderne københavnsk

- En lang vokal *med stød* mister længden og stødet til et efterfølgende [ð], [w] eller [ɔ]

Stødforskydning er en sideform eller parallel til *længdeforskydning*.

De tre konsonanter "stjæler" stødet fra en lang vokal. Dermed sker en *sammentrækning* af vokal og hæmmelyd.

I hurtig tale forsvinder længden helt.

De vigtigste stødforskydninger sker ved [ð] og [w]. De nykøbenhavnsktalende "dvæler" gerne på [ð:] eller [w:].

Stødforskydningen er tydelig ved de snævre og halvsnævre vokaler.

-ad- Stød forskydes mindre konsekvent ved en åben a-vokal.

→ Hvordan ville du selv udtale: *Jeg læste beskeden i flyet* ?

Ustabile stød

Stødforskydning (fra vokal til konsonant) kan også forekomme ved andre stemte konsonanter.

Fx: Brasilien [bra'si?ljən] > [bra'sil?jən] (DRSporten 12.12.2011).

Og stødforskydningen kan endda gå den modsatte vej (fra konsonant til vokal). Fx: tyranner [ty'ran?ɔ] > [ty'ra?nɔ] ("*tyraner*"), bruddet [bruð?əð] > [bru?ðəð], indbruddet ['en,bru?ðəð] .

Og så er der også overkomplette stød (→ Afsnit (7) *Ekstra stød*).

- [ð] Er der stød på en vokal foran et [ð], forskydes stødet til [ð]'et

[ð] inde i et ord

... som i *æder*: [æ?ðɔ] > [æð?ɔ]

Forkortede vokaler betyder, at *bider* nu rimer på *bidder* - og *læder* rimer på *vædder*

Homonymer

Tab af længde betyder også flere enslydende ord som:

*rid*er—*rid*der *æd*er—*ed*der *nød*en—*nød*den

Ét eller to d'er?

Man kan nemt løbe sur i, hvornår det bløde d skal skrives med ét og hvornår med to d'er.

"Jeg har det altid svært med dobbelt-d. For eksempel kan jeg godt blive i tvivl om, hvorvidt 'lyder' og 'stedet' skal staves med to d'er, selv om jeg har skrevet det tusinde gange før."

(Mads Geertsen ("*Onkel Reje*" på kanal Ramasjang), Politiken 15.08.2014)

Nogle kommer til at skrive, som de taler:

foder: "fodder" (Politiken 02.09.2013)

rider: "Bent, der stadig **rid**der uanset vejret" (Billedbladet 04.12.2014)
pengenøden: "Pengenø**dd**en ... i Grækenland" (Politiken 07.07.2015)

Hørt i TV, radio eller på gaden (beskrevet med alm. bogstaver):

"medlidenhed, uviddenhed, glidder, ridder, stridden, tidden",
"forberedde, forledden, fredden, svedden, nyheder, beskedder, beskeddenhed, virkeligheden,
"optrædden, ædder, hædder",
"addelige, forladder, madden",
"fodder",
"betydder, brydder, fortrydder, indflyddelse, lydden",
"nødden (af: nød), sprød"

[ð] sidst i et ord (endelsen -et)

... som i flyet: [fly?əð] > [flyð?ð]

Endelsen -et [ð] "stjæler" stødet fra den vokal, ordet slutter på, **som om [ð?] var en del af ordstammen og gentager [ð] efter stødet**: sneet [sne?əð] > "sneddet" [sneð?ð] (ligesom i: *bladet* [blað?ð] og *i'et* (bogstavet i) [ið?ð]. Udtalen er blevet utroligt udbredt.

Det bløde d's dominerende rolle i lydbilledet er et af de vigtigste karaktertræk ved moderne københavnsk, ikke mindst hvor lyden fordobles i endelsen -et.

Udviklingen er allerede bemærket i Den store danske udtaleordbog (1991). Den alm. bestemte artikel -et lydskrives ikke i ordbogen, men lande navne på -et gør, fx: "Tyrkiet D[istinkt udtale]: tyɔ'ki?ð, [Hovedform i løbende tale:] tyɔ'kið?ð"

Hørt i TV, radio eller på gaden (beskrevet med alm. bogstaver):

"batteriddet, befriddet, byggeriddet, demokratiddet, fotografiddet, grand priddet (=prixet), maleriddet, partiddet, politiddet, rederiddet, røveriddet, skyderiddet, slagteriddet, Tyrkiddet, tyveriddet, viddet (=viet), årtiddet (=årtiet), men også: knæddet (=knæet), trofæddet, træddet (=træet), flyddet (=flyet), TVeddet"

Ord, der kun har stød i bestemt form, følger samme mønster: "bladdet, miljøddet, klimaddet, temaddet"

En del af eksempelmaterialet findes i afsnit 8 **Sammentrækning af vokaler foran -et**

● **[w] Er der stød på en vokal foran et [w], forskydes stødet til [w]'et**

... som i elever: [e'le?wɔ] > [e'lew?ɔ]

Hørt i TV, radio eller på gaden (og kan her kun beskrives med lydskrift):

bliver	[bliw?ɔ]	elever	[e'lew?ɔ]	bæverne	[bæw?ɔnə]
iver	[iw?ɔ]	leverskader	[lew?ɔ,sga:ðɔ]	behøver	[be'höw?ɔ]
motiver	[mo'tiw?ɔ]	beskrevet	[be'sgræw?əð]	berøve	[be'röw?ə]
skriver	[sgriw?ɔ]	ræv	[ræw?]		

● [ɔ] Er der stød på en vokal foran et [ɔ], forskydes stødet til [ɔ]'et (= -r)

... som i *ferie*: [feʔɔjə] > [feɔʔjə], *hær*: [hæʔɔ] > [häʔɔ] > [häɔʔ] og *dyret*: [dyʔɔð] > [dyɔʔð]

→ Hvordan vil du selv sige: *Det er ferie, og eleverne forlader skolen* ?

Hørt i TV, radio eller på gaden (beskrevet med alm. bogstaver):

"ferrie, serrie, komplicerret, inspirerret, opererret, koncentrerret, interesserret, inviterret, kritiserret, kvarterret, præsenterret, placerret, frustrerende, irriterende, finansiering, punkterrede, regerringen, også i: sfærrisk, militærret, overværrede, verret (=vejret), forærring, udsærringer,

og i: historrien, Syrrien, humørret"

Samme stød i enstavelsesord: *sker, hær, især, værd, lært, svært, kor, dyr*

I hurtig tale kan sammentrækningen gå så vidt, at [ɔ] også forsvinder, dvs.: *svært* = [sväʔd].

7) Ekstra stød i moderne københavnsk

De nykøbenhavnsk-talende er glade for stød (ligesom i dialekten sjællandsk). De bruger flere end man gør i standarddansk, bl.a. i ord, der ender på -er.

Udtalen er individuel. Det er svært at sige, om de overkomplette stød har nogen speciel funktion, for eksempel som en fremhævelse eller et *eftertryk*.

Fx '...for vi kender [kænʔɔ] vores kommende konge' (Mette Frederiksen 1/1 2024)

→ Hvordan vil du sige denne sætning?: *Jeg skal bruge en hammer* ?

Hørt i TV, radio eller på gaden (og kan her kun beskrives med lydskrift)

Ekstra stød, hvor standard-

dansk har lang vokal:

skaber [sgaʔbɔ]

(hvem) taber [taʔbɔ]

taber sig [taʔbɔ, sɔ]

stræber [sdræʔbɔ]

(det) laveste [laʔwəsɔ]

hæderligt [hæðʔɔlid]

("hædderligt")

jubilæet [jubi'læðʔð]

lever af ... [lewʔɔ aʔ]

lover [lâwʔɔ]

prøver (*plur.*) [pröwʔɔ]

Ekstra stød, hvor standard-

dansk har kort vokal:

skifergas ['sgiʔfɔ, gas]

klassiker [klaʔsigɔ]

fyr (fyrretræ) [fyʔɔ]

tredive [traðʔvə]

psykisk [syʔgisg]

typisk [tyʔbisg]

tyrker [tyɔʔgɔ]

tyrkisk [tyɔʔgisg]

For at det ikke skal være løgn, kan man også støde på udtaler uden stød, hvor der er stød i standarddansk.

spået [sbâ:əð]

(8) Sammentrækning af vokaler foran '-et' i moderne københavnsk

Vokalkombination, der trækkes sammen til én lang vokal foran endelsen -et

For eksempel i ordformer som: *øjet, vejet, vejede, plaget, skrevet*.

Almindelige diftonger (tvelyd) såvel som kombinationer af lang vokal plus et [j] eller [w] *trækkes sammen* til én lang vokal i moderne københavnsk, når de står foran endelsen **-et** eller **-ede**, altså lydene [(ə)ð] eller [əðə].

Vokalens længde eller stød "stjæles" af det bløde d

For eksempel: *Strøget* [strɔj?əð] > [strɔ?əð] > [strɔð?ð], og: *taget* [ta?jəð] > [ta?əð] > [tað?ð]

Som beskrevet i afsnittene **Længdeforskydning** og **Stødforskydning** forskydes længde eller stød ofte rutinemæssigt fra en lang vokal til et efterfølgende blødt d [ð] eller [ð?ð].

Vokalkombinationer med g

Såvel lyden [j] som [w] kan stamme fra ord stavet med g. Det "bløde" g er i praksis forsvundet i standarddansk og har *ikke* længere en *selvstændig* lydværdi.

● En kort vokal + et [j] (en diftong) bliver til én lang vokal foran endelsen '-et' [əð]

Du kender sikkert den populære udtale [mæ:əð] for ordet *meget*, hvor standarddansk har [møjəð].

I moderne københavnsk trækkes en [j]-**diftong** sammen til én lang lyd foran -et.

Det betyder, at *ejet* nu rimer på *arret* (af: have ar) - og *peget* rimer på *parret* (af: at parre). De lyder faktisk ens. - Udtalen af **-ede** udvikler sig efter samme mønster som -et.

Mønster: (diftong) + [ð]

Fx: *ejet* [ɛj(ə)ð] > [ɛ:əð] > [ɛ:ð] > [ɛð:] – med stød, fx: *tøjet* [tɔj?(ə)ð] > [tɔ?əð] > *især* [tɔð?ð]

Hørt i TV, radio eller på gaden:

[ɛ] *ejet, drejet, fejte, lejet, plejet* – med stød: *overvejet*

(eller med almindelig skrift: "ared, drared, fared, lared, plared – overvaded")

(tilsvarende: *lejede, vejede, plejede* – med stød: *påpegede*)

eget, meget, peget, streget under – med stød: *udpeget*

[ɔ] *øjet, bøjet, fløjet, løjet* – med stød: *forhøjet, tøjet*

røjet – med stød: *Strøjet*

● En lang vokal + et [j] bliver til én lang vokal foran endelsen '-et' [əð]

En almindelig vokalkombination med [j] i standarddansk trækkes sammen til én lang vokal. [j]'et er oftest et tidligere "blødt" g.

Udtalen af **-ede** udvikler sig efter samme mønster som -et.

Homonymer

Det opstår nogle flere enslydende ord som:

faget—fadet plaget—plade

Nogle kommer til at skrive, som de taler:

steget: "taksterne var stedet flere hundrede procent" (Frederiksborg Amts Avis
30.11.2022)

Mønster: (lang vokal) + [j] + [ð]

Fx: *øget* [ø:j(ə)ð] > [ø:əð] > [ø:ð] > [øð:] – med stød, fx: *faget* [fa?j(ə)ð] > [fa?əð] > *især* [fað?ð]

Hørt i TV, radio eller på gaden:

[i] *riget* – med stød: *bekriget, beriget, forliget*

Standarddansk udtale udelader også ofte [j] efter de snævre vokaler i og y (som i *sige* og *syge*), når stavelsen ikke har stød

[e] *steget*

[æ] *præget* – med stød: *bevæget* (tilsvarende: *bevægede*), *kvæget*

[a] *jaget, klaget, plaget, taget* (af: at tage) – med stød: *faget, byggefaget, flaget, anklaget, grundlaget, ledsaget, ransaget, slaget, afslaget, taget* (af: tag), *overtaget, opdaget* (tilsvarende: *opdagede*) osv. osv.

[ø] *øget* – med stød: *besøget, forsøget*

Selv om der sker samme udvikling som ved diftongerne, er det dog ikke hver gang, at længde eller stød forskydes til [ð].

Øvelse

→ Man kan, hvis man er usikker på den fysiske lyd, prøve at veksle frem og tilbage mellem den standarddanske og den nykøbenhavnske udtale:

steget—stedded præget—prædded forliget—forlidded flaget—fladdet forslaget—forsladdet

Bortfald af [j]

Endelsen **-ede** følger samme udtalemønster som -et.

Ved andre endelser og lydcombinationer er der ingen spor efter et oprindeligt "blødt" g.

bæger	[bæ:ɔ]	tilbage	[te'ba:ə]
jægersoldat	[ˈjæ:ɔsol,da?d]	valget	[val?əð]

● En lang vokal + et [w] bliver til én lang vokal foran endelsen -et [(ə)ð]

En almindelig vokalkombination i standarddansk trækkes sammen til én lang vokal. [w]'et er et tidligere "blødt" g.

Det betyder, at *skrevet* rimer på *skredet* - og *toget* rimer på *forstået*

Homonymer

Der opstår nogle flere enslydende ord som:

livet—liget revet—redet skrevet—skredet

Nogle kommer til at skrive, som de taler:

overskredet: "overskrevet" (Søndagsavisen 16.09.2011)

Mønster: (lang vokal) + [w] + [ð]

Fx: *prøvet* [prø:wəð] > [prø:ð] > [prøð:] – med stød, fx: *toget* [tå?wəð] > [tå?əð] > [tåð?ð]

Hørt i TV, radio eller på gaden:

[i] - med stød: *livet* (også: [lið?d], [liw?əð])

[e] *blevet, levet, givet* [ge:ð], *skrevet* (også: [sgræ:ð], [sgræw:əð]), *revet* [reð:d] – med stød: *brevet, oplevet*

[æ] *krævet* (også: [kræð:d])

[a] *lavet* (også: [la:əð], [lawəð]) og *lavede* [la:ðə]

[ø] *røvet*

[ö] *prøvet*

[å] - med stød: *toget*

Som man kan se, forsvinder [w] ikke hos alle.

Praksis er vaklende og p.t. underbelyst.

Øvelse

→ Man kan, hvis man er usikker på den fysiske lyd, prøve at veksle frem og tilbage mellem den standarddanske og den nykøbenhavnske udtale:

blevet—bled, brevet—bredde

Status

Det var historien om moderne københavnsk i grove træk.

Hvad er så svaret på det spørgsmål, der var udgangspunktet: *Alle taler dansk – men er udtalen københavnsk?*

Svaret er, at *nogle* københavnere taler et dansk med en kraftig københavnsk accent, og *mange* danskere, især østdanskere kopierer dem ubevidst i større eller mindre grad, når de taler. Der er tydeligt færre end tidligere, der har fastholdt en traditionel rigsmålsudtale.

Måske har du selv tidligere studset over nogle af de udtaler, som omtales i oversigterne? Kender du dem allerede fra dig selv eller fra dine omgivelser?

Konklusion

Vi må se i øjnene, at det moderne københavnsk optræder invasivt og truer *det principielt dialektfrie rigsmål*. Dette faktum har længe været underbelyst.

Ingen burde være ligeglade. Der er behov for at få skilt tingene ad: hvad er standarddansk og hvad er sociolekt? Man har i årevis ignoreret eller undervurderet lydpåvirkningen - som om der var tale om et forbigående fænomen. Hvis ingen får øjnene op for sammenblandingen, er der en reel fare for, at rigsmålet bliver taberen i det lange løb.

Anerkend nytten af en fællesnævner, et standardsprog, som man gør i andre lande. Bevar rigsmålet, både udtale- og bøjningsformer!

Hvad siger man til dem, der forestiller sig rigsmålsudtalen erstattet af en mere ungdommelig fusion af standarddansk og københavnsk?

Moderne københavnsk i sin grundform har en klart anderledes struktur og karakter end standarddansk og hører ikke hjemme som en "variant" af denne.

En fusionering giver jo på ingen måde en dialektneutral sprogform.

Sammenblandingen er samtidig utrolig upraktisk.

Den danske retskrivning, hvor umoderne den end er i dag, er skabt til det talte rigsmål, men bliver ulogisk og forvirrende for dem, hvis tanker foregår på moderne københavnsk. For dem stritter udtale og skrift i hver sin retning.

Mantraet i forordet lød: Man må vide, hvad man har, så man kan forholde sig til det.

Tal, hvad du vil. Det vigtigste er, at du er *bevidst* om det talte sprog og ikke mindst dit eget sprog.

Det er der rigtig mange i Danmark, der *ikke* er. De gentager ubevidst udtaler og udtryk, de hører rundt omkring, dropper deres eget sprog og opdager ikke, hvad der er sket.

Men iagttager du mønstrene og logikken i sproget, så får du styr på dit eget sprog. Også udtalen.

Leksikonartikel

Inge Lise Pedersen: Dialekter i Københavns Kommune. (Trap Danmark). *Lex.dk*. 1.8.2020

Der ses ikke nogen bøger, hæfter eller oversigtsartikler om de strukturelle forskelle mellem moderne københavnsk og standarddansk/rigsdansk

ms.2024.01.15